

**A középkori zirci ciszterci apátság romjai,  
ásatásai, állagvédelme, helyreállítása és  
számítógépes rekonstrukciója**



Bérczi Bernát O.Cist.

***Alapítás, korai történet***

- 1182-ben, III. Béla alapította
- Az építkezés feltehetően a XIII. sz. első felében fejeződött be (*templom Imre kir. alatt*)
- Virágzás a XIV. sz. közepéig, kiemelkedő szerepe a magyar ciszt. apátságok között:
  - Nincs fegyelmi vétség miatt elmarasztalás
  - Pápai megbízatások
  - A Generális Káptalan megbízatásai
  - Új alapítás: Gotó 1232
- Építkezések feltehetően a XV. sz. elején

***Zirci apátság a XV. században***

- A XV. sz. elejére hasonlóan a többi mo.-i monasztikus szerzetesközösséghez elszegényedett mind anyagiakban, lelkiekben és a hivatások számát tekintve is
- A XV. sz. második felétől feltehetőleg kommandátor apát kezén volt, ennek minden hátrányával
- Ha 1526 után még voltak szerzetesek Zircen, 1541-et követően elmenekültek és 1549-et követően maga a falu is elhagyatottá vált

***A második zirci apátság – XVIII. sz.***

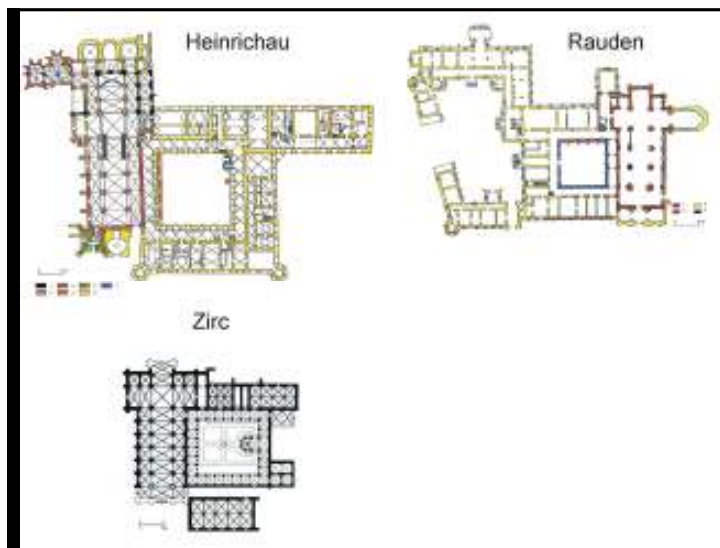
- A XVI-XVIII. században ciszterci generális káptalan többször felkérte az osztrák ciszterci apátságokat, hogy próbálják meg a magyar apátságok birtokait visszaszerezni, s a szerzetesi életet újraindítani.
- A XVII. században a lilienfeldi ciszterci apátság próbálkozott Zirc újraélesztésével, de végül számos nehézség után, 1700-ban a birtokokat átadta dél sziléziai heinrichau-i ciszterci apátságnak.

### *A második zirci apátság – XVIII. sz.*

- A heinrichau-i apátság a falu kezdeti betelepítése után:
  - 1726-1733 között felépítette az új apátság kis kvadrum körüli egy emeletes részét, majd
  - 1732-1750 között az új templomot.
- Az építkezéshez a középkori apátság romjaiból illetve a még álló falak lebontásából nyert köveket használták fel.

### *Források a középkori apátság épületéről*

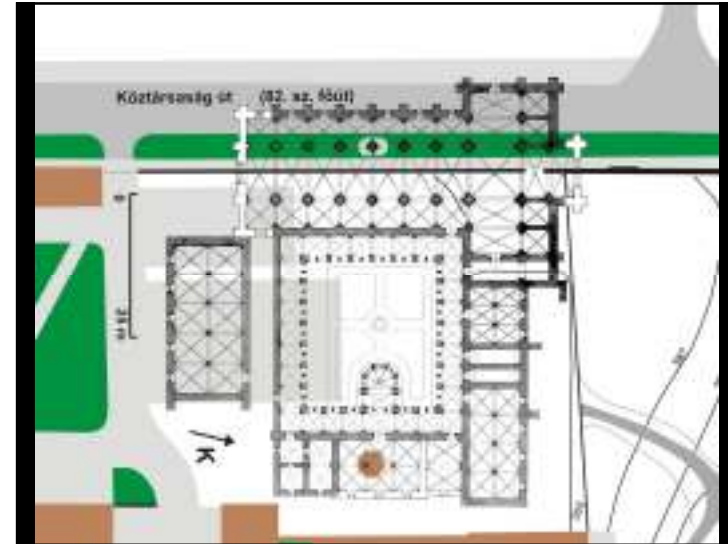
- XVII-XVIII. sz.-i szemtanúktól
  - Esterházy Pál, 1696, Mennyei korona, a Boldogságos Szűz Mária kegyképeiről
  - 1699, Abraham Wabrig helyszíni szemléje után Heinrich Kalert apátjának írt levele
  - 1729, A zirci apátság birtokainak felsorolása
  - 1735, Bél Máttyás
  - 1738, Historia Domus, Zirc
  - 1750, Topographia magni regni Hungariae
- 1738-ig a középkori apátság köveit szinte hiánytalanul felhasználták a barokk apátság épületéhez



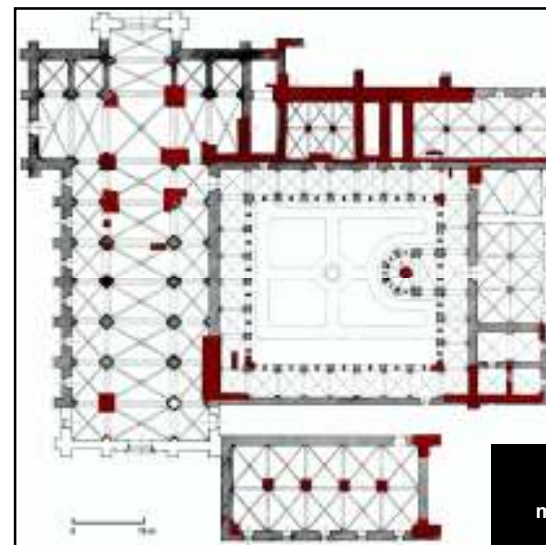
A középkori zirci apátság romjai két ciszterci jelenlétében

### *A középkori apátság romjainak további története*

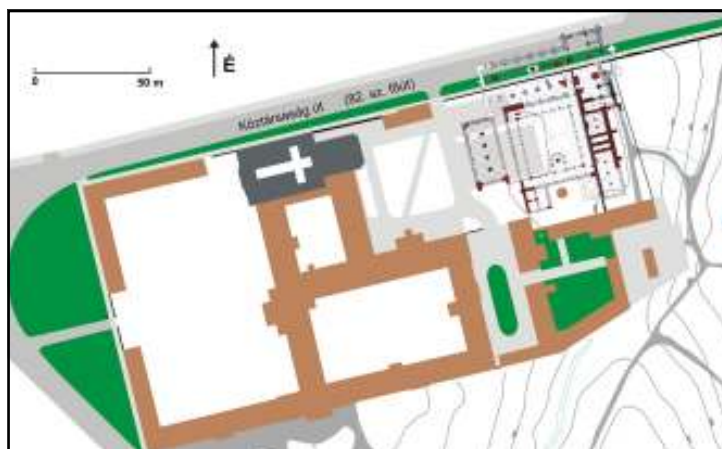
- A XVIII. század végétől a felépítése, alaprajza feledésbe merült
- 1912-ben Békefi Remig zirci apát megbízására Hümpfner Tibor ciszterci vezetésével elkezdik föltárni az egykori apátság romjait:
  - A ciszterci apátságok ideáltervére hagyatkozva legtöbb helyen csak a sarokpontokat keresik meg, mert a terület nagyobb része beépített
  - A keleti szárnyat teljes egészében föltárták
  - A föltárás módja a kora XX. század módszere
  - A föltárás által megszerkeszthetővé vált az alaprajz; továbbá több tagozott kő került elő



### Az 1912-es ásatás főbb leletei



Dr. Fritz Oszkár  
műegyetemi tanár  
módosított alaprajza  
(1913; 2007)



Helyszínrajz: a középkori és a jelen zirci apátság

### A középkori apátság romjainak további története

- 1913-ban a feltárt részeket betemetik, csak a teljesen feltárt keleti szárny marad nyitva, ez a későbbi „romkert”
- 1913 után az
  - az I. VH,
  - az ásatás nagy támogatója, Békefi Remig apát halála,
  - a gazdasági világválság,
  - majd a II. VH és
  - 1950-ben a szerzetesek szétszórása lehetetlenné tették a romkonzerválást, és a további ásatást.
- 1944-ben utoljára még a ciszterci szerzetesnővendékek takarították ki a romkertet.



### *A középkori apátság romjainak további története*

- 1950 után közmű fektetések a középkori templom és apátság területén. Az apátság nyugati szárnyának déli vége megsemmisült (olajtartály)
- 1958-ban a Bakonyi Hetek rendezvényre rendbe teszik, a kőtöredékeket a szabad ég alatt mutatják be, táblákkal látják el
- 1963 után az értékesebb kőtöredékek a tihanyi kőtárba, a többi a veszprémvölgyi kőtárba kerül
- 1958-tól a romkert 20 évig teljesen elhanyagolt; újra 1978-ban Szűcs István zirci művészettörténész tanár takarítja ki a romkertet a diákokkal, de romkonzerválásról, további feltárásról nem lehet szó
- 1982-ben a 800 éves évfordulóra kisebb munkák
- 1982 után újra 20 évig teljesen elhanyagolt

### *A kkori apátság romjainak legújabb kori története*

- 2003-ban Hervay Ferenc Levente atya biztatására a ciszterci növendékek a romkertet kitakarították: a felgyülemlett szemetet, a 20 éves fákat és a szinte mindent befedő bokrokat kivágtuk

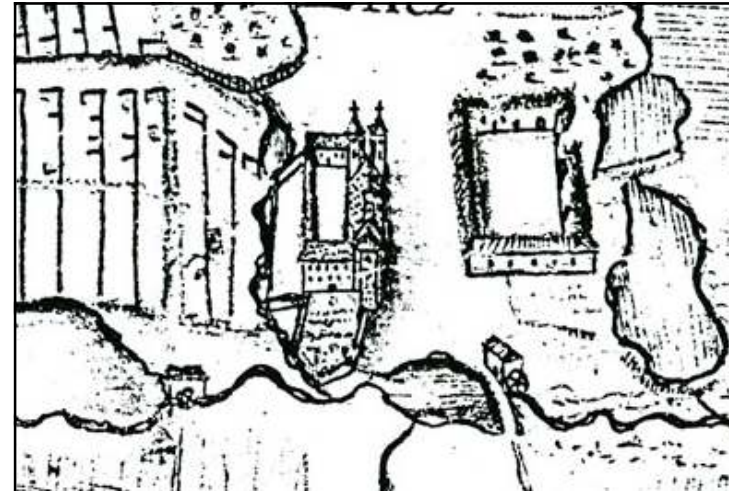


2003. nyara – a romkert takarítás közben



### A kkori apátság romjainak legújabb kori története

- 2005-ben az apátsági templom restaurátorai vették észre, hogy a zirci Tesco építkezésénél egy barokk épület bontása során tagozott kövek kerültek elő.
- A középkori apátság kövei másodlagos felhasználásból egy 1728 és 1766 között, az apátság által emelt épületből kerültek elő. Az épület korai funkciója malom, majd cselédház. Lehetséges, hogy a XVIII. században a középkori malom alapjaira építették.
- 2006-ban ugyanitt, a lebontott barokk kerítésből további kőtöredékek kerültek elő



Zirc 1766-ban: a felső malom

### A malom romjai



### Jelentősebb kőtöredékek



### Jelentősebb kőtöredékek



### Középkori zirci apátság kőtára



A leletanyag feldolgozása, katalogizálása megkezdődött

### A jelen ásatás előzményei

- Az apátság, a KÖH, Veszprémi Múzeum részéről 2005-ben, túl a romkert – a középkori apátság keleti szárnyának – kitisztításán, felmerült az igény a romok állagvédelmére, bemutathatóvá tételére.
- Így megfelelő előkészületek után – építési engedély, pályázatok – 2007. júliusában megkezdődhetett a keleti szárny hitelesítő feltárása és októberben a helyreállítása.
- A munkálatokhoz pályázat útján az NKA és az OKM adott támogatást, a fennmaradó részt az Apátság finanszírozta.

**nka**  
Nemzeti Kulturális Alap



Romkert 2007. június elején a fák és bokrok kivágása után, az ásatás előtt











Az építkezés folyamata



Az építkezés folyamata



Az építkezés folyamata



1912-ben és ma



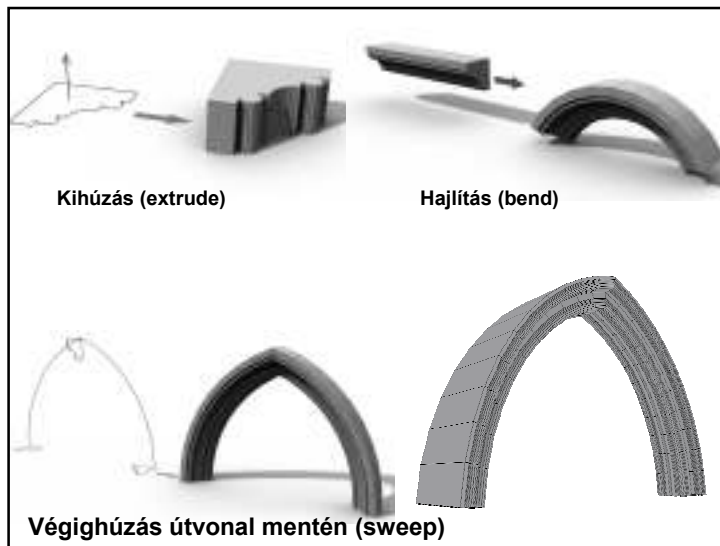
## A munkálatok meghatározó cégei

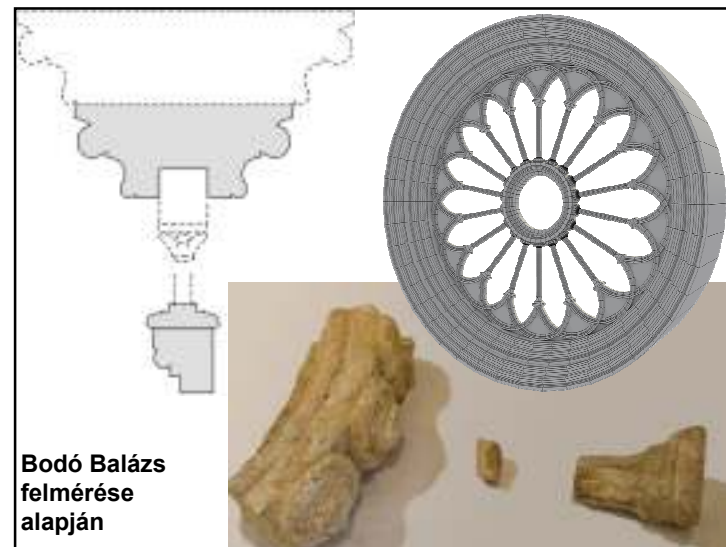
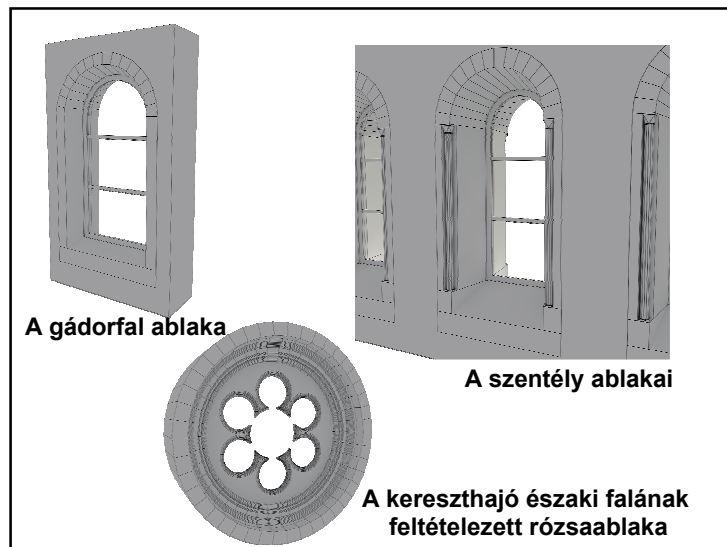
- Ásatás: Ferenczi László
- Földmunka, csatorna, térburkolás: Hanich-Gép Kft.
- Építés: Bittmann és Fiai Bt.
- Kváderek és faragott kövek: RóthStone Kft.



## A középkori apátság számítógépes rekonstrukciója

- 2004-ben kezdődött a rekonstrukció
- Cél: a nem szakértők számára is bemutatathatóvá tenni az egykori épületegyüttest
- Távolabbi tudományos cél: a kőtöredékeket a rekonstrukcióban feltételezett helyükön bemutatni
- Alapját a Hümpfner-féle feltárás és addig megtalált tagozott kövek adták
- A 2005. szept. előkerült tagozott kövek nagy előrelépést hoztak: rózsablak, hevederek, bordák, stb.







A főhajó északi fala







Montázs: A ma is álló pillérköteg és számítógépes rekonstrukció



A középkori zirci apátság külső rekonstrukciója



**Vége**

---

**Az előadás anyaga elérhető,  
a <http://www.ocist.hu/zircz/> címen.**